

RECENZJA KSIĄŻKI
„WSPIERANIE JEDNOSTEK I GRUP W RÓŻNYCH
WYMIARACH ŻYCIA SPOŁECZNEGO. ASPEKTY
TEORETYCZNO-PRAKTYCZNE”
RED. MAGDALENA PIORUNEK,
JOANNA NAWÓJ-POŁOCZAŃSKA,
AGNIESZKA SKOWROŃSKA-PUĆKA

Poznań 2021

ISBN: 978-83-232-3983-3

Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, ss. 472

Elżbieta Siarkiewicz

ORCID: 0000-0002-4731-570X

Dolnośląska Szkoła Wyższa, Wrocław

e-mail: Elzbieta.Siarkiewicz@dsw.edu.pl

Pomoc, pomocowość, wsparcie, zdają się stanowić ważną przestrzeń regulacyjną, przestrzeń budowania zabezpieczenia społecznego czy przestrzeń zapewnienia bezpieczeństwa jednostkom, grupom, społeczeństwu. Poradnictwo wbudowane, wmontowane w kulturę, w życie społeczne, w życie codzienne czy formalnie wpisane w różnego rodzaju instytucje staje się dynamiczną, wielowymiarową siecią mającą za cel łagodzenie lub znoszenie skutków napięć, doświadczanych trudności, niepokoju. Warto się tej precyzyjnie tkanej, nie zawsze widocznej, tkance przyglądać. Książka pt.: *Wspieranie jednostek i grup w różnych wymiarach życia społecznego. Aspekty teoretyczno-praktyczne* napisana pod redakcją Magdaleny Piorunek, Joanny Nawój-Połoczańskiej oraz Agnieszki Skowrońskiej-Pućki, wpisuje się w ten nurt refleksji naukowej, który koncentruje się wokół rozważań o tym, czym jest pomoc, pomocowość, czym jest wsparcie, czym poradnictwo. Już wstępna analiza spisu treści oraz wprowadzenia do książki napisanego przez Autorów, pozwala wnioskować, że w zebranych tekstach

pojawiają się różne sposoby definiowania kluczowych pojęć dla poradownictwa, że zostaną ukazane sposoby organizowania, budowania i realizowania poradniczych praktyk oraz to, jak są poznawane i jak badane formalne i nieformalne poradnicze praktyki. Lektura całości nie rozczarowuje. Kategorie wyodrębnione w pięciu częściach recenzowanej publikacji doskonale oddają ontologiczną, epistemologiczną i aksjologiczną oś zainteresowań poradodawców – badaczy poradnictwa, którą Autorzy publikacji zapowiadają, oddając głos badaczkom i badaczom z różnych uczelni i instytucji w Polsce. Poniżej postaram się tę opinię uzasadnić.

W pierwszej części książki zatytułowanej: *Wokół pomagania – kategorie teoretyczne* znajdują się cztery teksty, a w każdym z nich, w centrum, pojawia się odmienna przestrzeń swoistego ‘przeszukiwania i eksplorowania’ pól ważnych dla badaczy poradnictwa. Andrzej Radziejewicz-Winnicki w swoim tekście: *Przedporozumienie jako kategoria teoretyczna w zakresie scalania wielu subdyscyplin zajmujących się wsparciem, pomocowością, poradnictwem i rehabilitacją publiczną* przywołał ‘przedrozumienie’, by uchwycić i skoncentrować się na ‘przedporozumieniu’ akcentując znaczenie tego, co proponuje *wyważony paradygmat naukowy* (s. 23 i dalej) oraz co uzasadnia integrację badaczy różnych subdyscyplin w celu odnalezienia, zidentyfikowania i zdefiniowania tego, co może stanowić istotną, wspólną oś dla poznawania pomocy, pomocowości, poradnictwa, wsparcia i rehabilitacji publicznej. Ten tekst jest nie tylko tekstem ‘nawołującym’ do integracji badaczy reprezentujących różne dyscypliny czy subdyscypliny, w tym tekście Autor wskazał na już istniejące i eksplorowane, wspólne przestrzenie badawczej pasji, na wspólny język, na wspólną metodologię, prowadzące do zbudowania/zastosowania w poradnictwie modelu interwencyjno-ekspertyckiego. Wewnętrzna struktura tekstu akcentuje budowane przez Autora logiczne konsekwencje i uzasadnienia dla prowadzonych przez Niego myśli, propozycji czy przewidywanych rezultatów realizowanych pomocowych praktyk.

Tekst Agaty Cudowskiej pod tytułem *Zasoby w osiągnięciu dobrostanu i wsparciu społecznym* zwraca uwagę czytelnika na znaczenie i rozumienie dobrostanu człowieka szczególnie wówczas, gdy myślimy o poradnictwie, o wsparciu jednostek lub grup. Położony przez Autorkę akcent na tym, co buduje zasoby jednostki lub co je ogranicza, pozwala na głębsze rozumienie procesów radzenia sobie czy procesów *resilience* a w konsekwencji na moc sprawczą jednostki i jej najbliższego otoczenia. Osadzenie jednocześnie treści tekstu w kategoriach pedagogicznych i psychologicznych stanowi jego mocną stronę, pozwala na ważną akademicką dyskusję i tym samym może umożliwić studentom lub/i praktykom

budowanie i optymalizowanie działań pomocowych, wspierających, adresowanych do jednostek i grup.

Edyta Zierkiewicz w tekście *Spór o znaczenie i rolę ekstrawersji w profesjonalnych i nieprofesjonalnych relacjach pomocowych* jako centralną, dla swoich rozważań o poradnictwie, czyni kategorię ekstrawersji, wpisuje ją w orientację podmiotu na innych ludzi i niejako wyodrębnia z przestrzeni profesjonalnych i nieprofesjonalnych działań pomocowych. To niezwykle oryginalne ujęcie, mające wymiar krytyczny (niemal nieobecny w polskim poradoznawstwie), a także diagnostyczny o znaczącym potencjale poznawczym i badawczym. Kategoria ważna, szczególnie gdy spróbuje się w relacji pomocowej uchwycić zależności pomiędzy tym, co jest wewnętrznymi zasobami jednostki a zachowaniami prospołecznymi.

Pierwszą część książki kończy tekst Renaty Tomaszewskiej *Jednostka na rozdrożu. O wyzwaniach życia i poszukiwaniu szczęścia w ponowoczesnej rzeczywistości*. Autorka w swoim tekście symbolicznie zestawiała ze sobą dwie dość ryzykowne, trudne, nieostre kategorie: ‘szczęście’ i ‘ponowoczesną rzeczywistość’ otwierając tym samym przestrzeń do dyskusji, szczególnie przy identyfikacji trudności, dylematów, napięć życiowych czy konfliktów, które pojawiają się w życiu człowieka. Autorka tę dyskusję nie tylko prowadzi, ale doskonale ją prowokuje, także wówczas, gdy jednocześnie, w kolejnych podrozdziałach pokazuje czytelnikowi, jak w literaturze psychologicznej, filozoficznej, antropologicznej, socjologicznej, pedagogicznej poszczególne kategorie ważne dla tekstu są definiowane i rozważane.

We wszystkich tekstach w tej części książki identyfikuję kategorię przedporozumienia, którą wywołał Autor pierwszego tekstu, i która stała się tym samym szczególnym mottem dla całości scalając poszczególne teksty, tworząc logiczną, spójną kompozycję. To duży atut tej części publikacji, poradoznawczo ważny.

Druga część książki *Rodzina wspierająca i wsparcia potrzebująca* zbudowana jest z tekstów, które rodzinę traktują jako centralne miejsce w budowaniu zasobów jednostki oraz w budowaniu fundamentów dla jej wsparcia w sytuacjach i w doświadczeniach trudnych, krytycznych. Tę część książki otwiera tekst Bożeny Matyjas pod tytułem: *Rodzina jako środowisko wspierające integralny rozwój dziecka*. Wydawać by się mogło, że to temat już wyeksploatowany w literaturze dla studentów, tymczasem Autorka zaprasza czytelnika do niezwykle cennych rozważań o tym, co jest klasyczne w rozumieniu roli rodziny w rozwoju dziecka (celnie tu przywołana Radlińska!) a co jest nowym, odmiennym doświadczeniem rodzin (wszechobecne media, zagubienie, niejednoznaczność

doświadczeń). Autorka wyraźnie akcentuje to, co ważne w tym obszarze, przywołuje to, co stanowi o integralności i mocy rodziny, a już do dyskusji zostawia kategorie krytyczne (rodzinę niewspierającą, rodzinę ograniczającą, ignorującą lub odrzucającą dziecko).

Na pozycji ojca w rodzinie koncentruje się Autorka następnego tekstu *Wybrane formy wsparcia mężczyzn realizujących się w roli zaangażowanych ojców* – Anna Dudak. Badaczka ukazuje poradnictwo jako działanie/aktywność wpisana w kulturę społeczną i zadaje pytania o to, czy owo poradnictwo jest jednakowo budowane/zbudowane (jako wytwór kultury) dla obojga rodziców. To niezwykle ciekawe ujęcie, w którego tle odczytuję drugie spojrzenie, nie mniej ważne a związane z procesem, jakim jest ‘stawanie się ojcem’. Autorka tego tekstu z jednej strony ukazuje swego rodzaju edukacyjną i poradniczą pustkę w obszarze poradnictwa dla ojców, a z drugiej strony przywołuje edukacyjne, poradnicze projekty, mające tę kulturową pustkę wypełnić. Dostrzeganie, identyfikowanie i nazywanie istotnych zamysłów poradniczych, poradniczych sieci niemal wmontowanych w projekty edukacyjne, stanowi duży atut tego tekstu oraz znaczący potencjał badawczy.

Autorka kolejnego tekstu: *Mediacje rodzinne jako forma pomocy rodzinie i dziecku w działaniach pomocy społecznej*, Joanna Rajewska de Mezer przywołuje jedną z ważnych poradniczych praktyk (mediację), która w sytuacji znacznych konfliktów może stanowić wyjątkową, a nawet kluczową formę wsparcia rodziny czy ochrony dziecka w sytuacjach trudnych, dramatycznych, nagłych. Autorka koncentruje się na najistotniejszych założeniach mediacji w przestrzeni pomocy społecznej, na istotnych deklaracjach, zostawiając miejsce do krytycznej dyskusji wokół mediacyjnej praktyki, wokół realnej, fizycznej przestrzeni na realizację tej formy wsparcia rodziny czy na możliwościach budowania kompetencji mediatorów, a także ich zatrudniania. Dobrze, logicznie prowadzona narracja czyni zamysł Autorki czytelnym.

Nieoczywistość poradniczą zidentyfikowała Autorka tekstu: *Rodzina wspierająca – na drodze wspierania rodziny*, Anna Siemaszko przywołując założenia teoretyczne, podstawy prawne oraz oryginalną, młodą praktykę budowania wsparcia w szczególnej relacji: rodzina – rodzinie. To niezwykle spojrzenie do wnętrza rodziny i do działań wspierających, osadzonych w jej wnętrzu. Dostrzeganie i docenienie idei rodziny wspierającej (w założeniach oraz w budowanej praktyce) jest ważną osią tego tekstu, zwłaszcza w obliczu diagnozowanego i wieszczanego przez socjologów i pedagogów – kryzysu rodziny.

Teksty skoncentrowane w drugiej części książki zawierają autorską refleksję o rodzinie w zakresie działań pomocowych i otwierają dyskusję wokół problemów i trudnych doświadczeń rodziny oraz sytuują inicjowane rozważania pomiędzy tym, co idealne, a tym, co realne. W tle tych tekstów identyfikuję troskę Autorów o rodzinę rozumianą jako ideę, jako doświadczenie i jako praktykę, troskę o wartości, które są rodzinie przypisywane/przypisane, a które można w niej budować i utrwalać.

Wsparcie jednostek i grup w procesie edukacyjnym to wyodrębniona, trzecia część recenzowanej książki. Odczytamy tutaj świat nauczyciela i uczącego się (uczeń/student) jako świat dwóch podmiotów, dla których pomoc i wsparcie wplecione są w edukacyjne procesy. Pomoc i wsparcie w świecie nauczyciela i uczącego się jest dla nich i przez nich tworzona i podtrzymywana. Joanna Madalińska-Michalak w tekście *Praca i edukacja a wsparcie nauczycieli w czasie pandemii Covid-19: możliwości i ograniczenia*, przywołuje niezwykle aktualne badania sondażowe, prowadzone niemal równoległe z zamknięciem szkół w związku z lockdownem i przejściem na edukację zdalną, badania, które stanowią ważną, dobrze poprowadzoną diagnozę nauczycielskich doświadczeń. Ten bardzo aktualny obraz wsparcia oferowanego nauczycielom, ale i oferowanego przez nauczycieli, pozwolił Autorce na wygenerowanie wielu inspirujących badawczo i poznawczo przekrojowych pytań, którymi kończy swój tekst, a które mogą dać podstawę do konstruowania dalszych badań, przez kolejne zespoły badawcze (wszak pandemia Covid-19 i problemy, które generuje w swojej dynamice i nieprzewidywalności, trwają...).

W swoim tekście *Współpraca nauczycieli jako forma wsparcia w codzienności szkolnej. Uwagi na marginesie studium przypadku* Renata Wawrzyniak-Beszterda zdaje się rozwijać badania opisywane przez Joannę Madalińską-Michalak, sięga jednak po jednostkowe doświadczenia (wywiad swobodny) i osadza swoje badania w perspektywie narracyjnej. Tekst dobrze poprowadzony teoretycznie i metodologicznie, podparty solidnymi uzasadnieniami (cenne odwołanie i przywołanie kategorii ‘kapitału społecznego’ czy kategorii ‘radzenia sobie’), imponuje aktualnością, ukazuje wewnątrz, osobiste, nauczycielskie doświadczenie wsparcia oferowanego oraz wsparcia otrzymywanego. Ukazanie przez Badaczkę relacyjności jako kategorii konstruującej wsparcie jest nie do przecenienia.

Kreowanie form współpracy i pomocy (także zdalnej) między przyszłymi oraz praktykującymi nauczycielami, to tekst Aleksandry Kulpy-Puczyńskiej, badaczki własnej praktyki. Uczestnicząc w różnych projektach edukacyjnych, Autorka stała się jednocześnie ich obserwatorem. Recenzowany tekst stanowi interesujący,

aktualny dokument refleksyjnej badaczki skoncentrowanej na diagnozie zasobów uczestników projektów, na różnych formach wywoływanej i realizowanej współpracy oraz na wzajemnej pomocy uruchamianej w tworzonych i prowadzonych procesach edukacyjnych. Identyfikacja pojawiających się wspólnot edukacyjnych, też tych inicjowanych w czasie Covid-19, na które Autorka wskazuje, stanowi wart lektury obraz z poradniczego ‘tu i teraz’.

Kategorię troski o dobrostan psychospołeczny uczniów jako istotny cel edukacji instytucjonalnej opisuje Ewa Syrek. To ważny tekst (*W trosce o dobrostan psychospołeczny uczniów – edukacja, wsparcie społeczne, pomoc*) kierujący uwagę czytelnika w stronę uczniów jako tych, którzy wsparcia, pomocy potrzebują, szczególnie w obliczu pandemii. Co cenne, Autorka oddaje głos uczniom. Tekst jest gęsty od dziecięcych wypowiedzi, co stanowi ważną diagnozę doświadczanych przez nich aktualnie problemów. Jednocześnie za cytowanymi wypowiedziami Badaczka rysuje kilka istniejących poziomów wsparcia instytucjonalnego adresowanego do dzieci i młodzieży, wsparcia, mającego moc budowania tego, co nazywane bywa *resilience*, tego, co nazywane bywa mechanizmem ‘radzenia sobie’. To znaczący głos w dyskusji pedagogów społecznych o tym, jak tę istniejącą już instytucjonalną pomoc, formalną i nieformalną poradniczą sieć wzmocnić, jak ją rozwijać, jak zmieniać – czyniąc adekwatną do obecnie doświadczanych i przeżywanych przez dzieci/uczniów trudności.

Tekst Katarzyny Klimkowskiej *Uniwersytet wobec potrzeb studentów w zakresie wsparcia psychospołecznego i doradztwa* stanowi diagnozę zapotrzebowania studentów na pomoc i wsparcie oraz identyfikację doświadczanych przez nich problemów. Rekomendacje dla praktyki, które odczytuję z tekstu, są badawczo i interpretacyjnie dobrze uzasadnione. To tekst, wokół którego warto rozpocząć dyskusję, gdy pojawi się zamysł (ro)zbudowania poradnictwa w murach akademii.

Joanna Kozielska przedstawiła diagnozę poradnictwa kariery realizowanego w systemie edukacji dla uczniów kończących pierwszy stopień edukacji. Tekst *Szkolny proces poradnictwa zawodowego w relacjach ósmoklasistów. Między oczekiwaniami a społeczną praktyką* jest jednocześnie diagnozą i krytyczną refleksją obejmującą wyniki uzyskane w badaniach prowadzonych przez Autorkę, stanowi ważny głos w zakresie konstruowania i rekonstruowania poradniczych praktyk realizowanych w szkołach. Co niezwykle cenne, Autorka nie unika odpowiedzialności za samodzielnie budowaną koncepcję postrzegania kariery, wpisaną w system szkolnego doradztwa zawodowego, z dużą kompetencją przedkłada

wyniki badań, ich interpretacje i wnioski na rekomendacje dla praktyki (s. 244 i dalej).

Aktualny obraz poradnictwa edukacyjno-zawodowego, realizowanego w poradniach psychologiczno-pedagogicznych rysuje Anna Oleszczyk w tekście *Doradztwo zawodowe jako wsparcie w rozwiązywaniu problemów edukacyjno-zawodowych młodzieży na przykładzie działań poradni psychologiczno-pedagogicznej*. Teksty takie są ważne, bo dzięki nim otrzymujemy przykłady różnych, aktualnie prowadzonych poradniczych praktyk. Autorka z dużym znawstwem osadza wybór drogi zawodowej młodych ludzi w kontekście złożonych procesów, uwikłanych w dynamikę aktualnych zmian dokonujących się w prawie oświatowym, na rynku pracy, w gospodarce.

Aneta Sylwia-Baranowska w tekście *Pomoc dzieciom cudzoziemskim w procesie adaptacji do nowego środowiska społeczno-kulturowego. Przykłady dobrych praktyk realizowanych w szkole* porusza niezwykle ważny i aktualny temat. Autorka nie tylko diagnozuje złożoną, trudną sytuację dzieci ‘wrzuconych’ w obce im kulturowo środowisko, ale podaje przykład procesu budowania szeroko rozumianego wsparcia, osadzonego i realizowanego w przestrzeni szkoły (pomoc indywidualna, grupowa, tutoriale, wsparcie edukacji domowej). Dużą wartością tego tekstu jest koncentracja Autorki na tym, co jest indywidualnym, osobistym i bardzo trudnym dziecięcym doświadczeniem.

Wspieranie uczniów uzdolnionych muzycznie w sytuacji tremy to zagadnienie mikro w poradnictwie, ale dotyczy niezwykle ważnego doświadczenia, dlatego warto przyjrzeć mu się uważnie i dobrze, że czyni to Małgorzata Kuśpit. W doświadczanej tremie, zatem w strefie intymnej, do której sięga Badaczka, najtrudniej jest budować wsparcie, dlatego warto odsłaniać i takie przykłady realizowania poradniczych praktyk oraz ich rezultaty. Całość logiczna, dobrze poprowadzona.

Mocą tej trzeciej części recenzowanej książki jest niebywała aktualność poruszanych problemów, jej wymiar praktyczny oraz żywy obraz realizowanych praktyk w obszarze wsparcia indywidualnego i grupowego (skala makro i mikro) realizowanego w edukacji instytucjonalnej. W tych przywoływanych i opisywanych poradniczych praktykach wyakcentowana zastała kategoria relacyjności jako ta, która uruchamia i wzmacnia poradnicze zaangażowanie i poradnicze doświadczenie.

Wspieranie jednostki w biegu życia zawodowego. Tę czwartą część książki rozpoczyna tekst dwóch Auterek: Ewy Sarzyńskiej-Mazurek oraz Danuty Wosik-Kawali pod tytułem *Próba typologii osób przygotowujących się do pracy w zawodach*

pomocowych – na podstawie ich zasobów osobistych. To dobrze, logicznie poprowadzone nie tylko sprawozdanie z obszernych badań diagnostycznych, ale także analiza ich wyników oraz uzasadniona teoretycznie interpretacja. To takie zaproszenie do myślenia o tym, jak doradcy ‘stają się’ zaproszeni do poszukiwania tego, co poza formalnym wykształceniem buduje doradcę.

Ryszard Bera dostrzega różne wymiary wsparcia w przestrzeni budowanej przez rekonwersję kadr w wojsku. Tekstem *Rekonwersja kadr w wojsku systemem wsparcia żołnierzy odchodzących do rezerwy* zwraca uwagę badaczy poradnictwa na instytucjonalne wsparcie doradcze, na pośrednictwo pracy oraz na pomoc psychologiczną stojącą obok poczucia wysokich, własnych kompetencji zawodowych żołnierzy oraz wysokiej świadomości posiadanych zasobów. Przywołane wyniki badań kreślą z jednej strony kategorię oporu w poradnictwie, z drugiej wielowymiarowy obraz poradnictwa całościowego, będącego integralną częścią zawodowego zaangażowania, osobistych doświadczeń oraz zasobów własnych badanych osób.

Katarzyna Nowosad, Autorka tekstu *Rola wsparcia społecznego w radzeniu sobie ze stresem funkcjonariuszy policji*, dobrze wprowadza czytelnika w problematykę badań oraz w ich efekty, przywołuje kategorie wsparcia instytucjonalnego, informacyjnego oraz emocjonalnego usytuowanego wewnątrz przyjętych procedur w pracy policji oraz poza tymi procedurami a mający dwa cele: 1) redukcję stresu intrapsychicznego, 2) uruchamianie fundamentów do wytworzenia osobistych mechanizmów radzenia sobie policjantów z sytuacjami osobistymi i zawodowymi. Jako tło tekstu odczytuję dynamikę i nieprzewidywalność doświadczeń policjantów, przez co cenniejsza jest swoista diagnoza pozasystemowego ich wsparcia, opisana przez Badaczkę.

Magdalena Grochowalska w swoim tekście: *Formy wsparcia społecznego w realizacji kariery zawodowej w doświadczeniach początkujących nauczycielek przedszkola (raport z badań)* przedstawia efekty wywiadów swobodnych prowadzonych z początkującymi nauczycielami zatrudnionymi w przedszkolu i koncentruje się na wsparciu, tym oferowanym nauczycielom i tym przez nich oczekiwanym, ukazując obszary swoistej asymetrii. Interesujący i bogaty materiał empiryczny może stanowić ważny element w konstruowaniu oraz realizowaniu instytucjonalnego wsparcia, które stanie się dla nauczycieli identyfikowalne, czytelne i dostępne.

Żaneta Garbacik przygotowała tekst *Psychospołeczne konteksty pracy nauczycieli akademickich. Implikacje dla praktyki poradniczej*, w którym przedstawia interesującą, dobrze osadzoną teoretycznie propozycję projektu diagnozującego

doświadczane ryzyko psychospołeczne w działalności zawodowej nauczycieli akademickich. Dużym walorem tego tekstu jest wymiar porównawczy, który pozwolił Autorce na głębokie uzasadnienia dla zbudowanego projektu. Niezwykle cenny jest także sam projekt ‘narzędzia diagnozującego ryzyko psychospołeczne w pracy akademickiej’ (usytuowany w tabeli, s. 406), który może stanowić test do samodiagnozy, mieć swój udział w profilaktyce stresu i wypalenia zawodowego.

Artykuły zebrane w czwartej części książki skoncentrowane są na poradnictwie, na wsparciu oferowanym w biegu życia zawodowego, odnoszą się do tego, co ma charakter indywidualny osób konstruujących swoją karierę, co ma charakter instytucjonalny (rozumiany jako przestrzeń i miejsce pracy) oraz co stanowi kontekst pracy instytucji i wykonywanych zadań przez jednostki i grupy. Niezwykle cenny jest diagnostyczny wymiar zebranych tu tekstów.

Przeciw społecznemu wykluczeniu. Pierwszym tekstem w ostatniej, piątej części recenzowanej książki jest artykuł: *Centrum Usług Społecznych nową ofertą wsparcia i wspomagania społecznego mieszkańców środowisk lokalnych.* Bez wątplenia mocą tekstu Barbary Kromolickiej jest jego aktualność oraz sam obraz projektu budowania centrów usług społecznych. Istota tego projektu jest doskonale uzasadniona i przedstawiona. Imponuje racjonalne, pełne głębokich refleksji ujęcie idei Centrum Usług Społecznych, osadzenie go w doświadczeniach międzynarodowych oraz w aktualnych możliwościach i ograniczeniach przy jego uruchamianiu (legislacyjnych, społecznych, kulturowych). Cenny jest również krytyczny namysł Autorki obecny w treści całego tekstu.

Małgorzata Grzywacz w tekście *Kultura diakonijna we współczesnej Polsce. Wybrane aspekty i projekty wspierające seniorów i osoby zagrożone wykluczeniem społecznym na przykładzie Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP* ukazuje interesujący obraz wsparcia oferowanego osobom zagrożonym wykluczeniem (seniorzy, migranci, osoby w kryzysie bezdomności, kobiety) w przestrzeni kultury diakonijnej. Ten tekst odsłania moc wewnętrznie złożonej, bardzo zróżnicowanej oferty poradniczej, głęboko osadzonej w tradycji bycia z innymi i dla innych (waga owego ‘dawniej’ i ‘dziś’, s. 429-433).

Tekst autorstwa Agaty Matysiak-Błaszczyk oraz Barbary Jankowiak: *Grupy rówieśnicze. Od socjalizacji rówieśniczej do rówieśniczego kontekstu w interwencjach psychologiczno-pedagogicznych* ukazuje, jak można budować wsparcie adresowane do grup rówieśniczych zagrożonych wykluczeniem. Badaczki diagnozując budowaną pomoc, diagnozując oferowane młodym ludziom wsparcie, wyodrębniają procesy adaptacyjne jako te, stanowiące filar dla tego, co wiąże

się z emancypacją, kreacją czy z potencjalną samodzielnością w radzeniu sobie. Nie unikają identyfikacji zagrożeń, dyskutują wokół zbudowanego/budowanego obrazu interwencji psychologiczno-pedagogicznej (s. 453-457). Tekst o dużym potencjale krytycznym, doskonale mieści się w tej części książki,

Katarzyna Gucwa-Porębska w tekście *Formy wsparcia postpenitencjarnego w czasie pandemii Covid-19 na przykładzie Centrum Integracji PRO DOMO* przedstawiła obraz działań pomocowych, realizowanych w przestrzeni reintegracyjnej, adresowanych do osób rozpoczynających życie po odbyciu kary izolacji. To także ciekawy przykład, jak w sytuacji nieoczekiwanej (pandemia) instytucje i pracownicy instytucji budują sieć wsparcia dla tych, którzy tego wsparcia potrzebują oraz jak sami radzą sobie z instytucjonalnymi możliwościami i ograniczeniami. Ten tekst stanowi cenny przykład poradniczego tu i teraz, które budują ludzie instytucji.

Autorzy zebranych tekstów w tej części książki zarysowali proces budowania pomocy i wsparcia, którego celem jest przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu. To budowanie pomocy i wsparcia postrzegają/ukazują/opisują jako działanie systemowe, realizowane przy wsparciu państwa, jako działanie lokalne, jako działanie instytucjonalne bądź w instytucje wpisane.

Uwagi końcowe

Układ poszczególnych części książki tworzy wielowymiarowy obraz refleksji naukowej ujęty przez badaczy, reprezentantów wielu subdyscyplin naukowych. Otrzymujemy tu nakreślone obszary badawcze, w których realizowana bywa pomoc i wsparcie, takie jak: przestrzeń społeczna, rodzinna, edukacyjna, zawodowa oraz ta intymna, często subiektywna – którą stanowi wykluczenie społeczne. Struktura całości ułożona jest logicznie, treść tekstów niezwykle aktualna, pozwalająca uzyskać obraz poradnictwa realizowanego w skali makro, mezo i mikro. Artykuły zebrane w recenzowanej książce bez wątpienia będą cenne dla badaczy poradnictwa, pedagogów, psychologów oraz studentów przygotowujących się do planowania, budowania i realizowania poradnictwa w różnych obszarach społecznych i indywidualnych.